

İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Rusya

Ökkeş NARİNÇ*

Öz

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Rusya) II. Dünya Savaşına önemli bir aktör olarak katılmıştır. Fakat savaş öncesinde ekonomik, siyasî, askerî ve diplomatik açıdan ilişkileri incelendiğinde savaşa pek de hazır görünmemektedir. Bunun yanında tarihsel süreçte değerlendirildiğinde İkinci Dünya Savaşı öncesinde başka bir anlayışın hâkim olduğu devlet yapısında devrim hareketleri ile yeni bir yönetim ve iktidar anlayışı ortaya çıkmıştır.Savaş sürecinde ise hem o günkü şartlarda devletler arası diyaloglar hem de Rusya'nın dış politik beklentisi ve buna yönelik tavrı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Rusya)'ninsavaşa girişinin asıl gerekçelerini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan savaşın başlaması ile ortaya çıkan dengeler ve sonraki süreçte Sovyet Rusya'nın bir hedef haline gelmesi elbette üzerinde titizlikle durulması gereken tarihi bir olaydır. Savaş boyunca farklı cephe, bölge ve kıtalarda savaş yürüten Sovyet Rusya, insan kaynağı, askeri envanter ve teçhizat, teknoloji, sağlık sistemleri açısından oldukça sıkıntılı evreler geçirse de savaş sonrasında bu alanlarda yaşanan gelişmeler onun bir üst lige çıkması için de olanak sağlamıştır. Bu durumsavaşın sonunda Sovyet Rusya'nın büyük bir güç olarak iki kutuplu dünya düzeninin bir parçası olmasına imkân vermiştir. Sovyet Rusya açısındanİkinci Dünya Savaşının ne denli önemli bir ivme yarattığını görmek için de onun aslında zorluklar açısından en üst, devletin var olma mücadelesinde ise en alt seviyeyi gördüğünü göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Sovyet Rusya, Bolşevik Devrimi, Cepheler.

Soviet Russia in the World War II

Abstract

Soviet Russia participated in the Second World War as an important actor. However, when their economic, political, military and diplomatic relations are examined before the war, they do not seem ready for war. However, when evaluated in the historical process, a new administration and state structure emerged with there volutionary movements in the state where another understanding was dominant before the Second World War. During the war, both the interstate dialogues in the conditions of that day and Russia's foreign policy expectation and attitude towards it reveal the main reasons for Soviet Russia's entry into the war. On the other hand, the balances that emerged with the start of the war and the fact that Soviet Russia became a target in the following processare of course a historical event that

*Dr. Arş. Gör., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, onarinc@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9486-8956.

should be carefully considered. The fact that Soviet Russia, as a great power, was a part of the bipolar world order at the end of the war is important in terms of showing how important the Second World War.

KeyWords: The World War II, SovietRussia, BolshevikRevolution, Fronts.

Giriş

Sovyet Rusya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki rolü ve önemi oldukça büyüktür. Savaştaki durumdan önce, devletlerin ekonomik, siyasî ve askerî durumu, diplomatik ilişkileri incelenmelidir. Bu durumda Sovyet Rusya ile ilgili incelenecek ilk konu onun ortaya çıkış sürecidir. Birinci Dünya Savaşında Çarlık Rusya olan devlet, İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Rusya olarak tarih sahnesinde kendine yer edinmiştir. Bu sebeple, savaşa giriş sebebi, devletin amaçları, çıkarları, iç ve dış siyaset ve ilişkilerini yorumlayabilmek adına, Sovyet Rusya'nın nasıl ve neden kurulduğunu incelemek önem arz etmektedir.

Sovyetler Birliği'nin ortaya çıkış aşamasının siyasî ve ekonomik safhasını oluşturan Ekim Devrimi, Vladimir Lenin'in "Ekmek, Barış, Özgürlük" ifadeleri üzerinden hayat bulmuş toplumsal bir ayaklanmadır. 1917 Ekim Devrimi, Rus insanında köklü reforma sebep olduğu gibi, ihtiyaçlarını dahi karşılamakta zorlanan bir toplumdaki devrim sonrasında dünyanın süper güçlerinden biri hâline gelmiş bir ülkenin ortaya çıkmasını da sağlamıştır. Bu ülke, İkinci Dünya Savaşı'nı kazanmış, nükleer silah üretmiş, büyük bir güç hâline gelerek, kendi rejimini dünyanın önemli bir kısmına benimsetebilmiştir. Ekim Devrimi, aynı zamanda 1905 Rus Devriminin de devamı niteliğindedir. Devrimin ilk kıvılcımları Rusya'nın Petersburg kentinde yayılmaya başlamış, sonuçta yirminci asrın oldukça mühim politik ve halk hareketleri arasında gösterilmiştir (Ağır, 2019, s. 327).

Sovyet Rusya, kuruluş sonrası dünya siyasetinde diplomatik ve ticarî alanda kendisine bir yer bulma çabasına da girmiştir. Bunun yanında iktidarı devam ettirebilmenin de yolları aranmıştır. Bu sebeple Sovyet yetkilileri öncelikle Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilme kararı almıştır. Bu kararlar birlikte bir iç savaş ve dış askerî müdahale ile mücadele etmek durumunda kalan Sovyetler Birliği, aynı zamanda dış dünya ile ekonomik ilişkileri geliştirmeye, ticarî birliktelikler kurmaya da çalışmıştır. 1924-1925 yıllarına dek geçen süreç Sovyet Rusya için diplomatik tanınma sürecidir. Bolşevikler ve Lenin, devrimi yaparken "Barış" sloganını sürekli kullanmışlar, ancak bu barış ile aynı zamanda bir Dünya Proleter İhtilâli'ni de gerçekleştirmeyi düşünmüşlerdir. Bu sebeple, Mart 1919'da Üçüncü Enternasyoneli kurmuşlardır. Batılıların müdahalesi, iç savaş, ekonomik sıkıntılar karşısında bu fikirden vazgeçip, Komünizmi önce Rusya'da yerleştirmeye, bu suretle Sovyet bahçesini kurmaya karar vermişlerdir. Komünizmin memlekette yerleştirilebilmesi için, ekonominin düzeltilmesi, Batı ile ekonomik ilişkiler kurulması ve bu konuda yardım alınması oldukça önemli olmuştur. Batılılar, bir süre Sovyet Rusya'yı tanımasalar da 1924'te İtalya, aynı yılın Şubat ayında İngiltere, Ekimde ise Fransa Sovyet Rusya'yı resmen tanımıştır. Sovyet Rusya'nın Üçüncü Enternasyonel aracılığıyla milletlerarası komünist hareketlerini ve Batılılar ise komünist partilerini Moskova'dan idare etmeyi asla bırakmamış, Batılılar da doktrinleri gereği kendi düzenlerini yıkma amacı taşıyan Sovyet Rusya'ya bir türlü güven

duymamışlardır (Armaoğlu, 2019, s. 87-89). Yabancı ülkelere imtiyaz vermek, politik çıkar olarak değerlendirilirken, bu imtiyazlar yeni bir dış müdahale tehlikesini ortadan kaldırmakla birlikte barışın güçlü bir hâle getirilmesini ve Sovyet Rusya'nın uluslararası alandaki durumunun güçlenmesini sağlamıştır. 16 Mart 1921'de İngiltere ile yapılan ticaret antlaşmasını bu açıdan değerlendirmek mümkündür. Aynı gün Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması imzalanmıştır (Armaoğlu, 2019, s. 161). 26 Şubat 1921'de İran ile 28 Şubat 1921'de de Afganistan ile antlaşmalar yapılmıştır (Armaoğlu, 2019, s.111-112).

Bu süreçte, Sovyet Rusya, 1922'de Cenova'da yapılan konferansta Almanya ile bir kader birliği içerisinde olduğunu fark etmiştir. Fakat başlangıçta herhangi bir yakınlaşma düşünülmemiştir. Bir tarafta Versailles Antlaşmasının şartları altında ezilmiş Almanya, diğer tarafta Avrupa toplumundan dışlanmış bir Sovyet Rusya.... Konferanstan sonra Sovyetlerin teklifi üzerine Almanya ile görüşmeler başlamıştır. Görüşmeler sonucunda Cenova yakınlarında Rapallo'da imzalanan antlaşma ile Sovyet Rusya yalnızlıktan kurtulmuştur. Fakat Almanya'nın Locarno Antlaşması'nı¹ imzalaması Sovyet Rusya'nın endişelerini yeniden arttırmıştır. Bu endişeleri azaltmak, Almanya ile ilişkileri sağlamlaştırmak için önce Polonya ile ilişkiler düzeltilmiş, ardından Berlin'de yeni bir Sovyet-Alman Antlaşması imzalanmıştır. Almanya ile ilişkilerinin seyri iyi ilerleyen Sovyet Rusya'da, İngiltere ve Fransa'nın Sovyetler'i yıkmak istedikleri düşüncesi bir türlü yok olmamıştır. Bu sebeple Sovyet Rusya, saldırmazlık ve tarafsızlık politikası yürütmeye devam etmiş, bu çerçevede ilk adım Türkiye ile atılarak 1925 yılında Paris'te Türkiye ile bir saldırmazlık paktı imzalanmıştır (Armaoğlu, 2019, s.89-90).

Avrupa hudutlarının saldırmazlık ve tarafsızlık ile güvende tutulamaması Sovyet Rusya'nın barış ortamı kurmak düşüncesine daha da yaklaştırmıştır. Batılılar ile ilişkiler Münih Konferansı'ndan sonra dönüm noktasına gelmiştir (Aydın, 2019, s. 625 vd.). Konferansa davet edilmeyen Sovyetler tepkisini, Stalin'in kongrede yaptığı konuşma ile ortaya koymuştur. Stalin bu konuşmada İtalya, Almanya ve Japonya'ya çatmış, esas saldırısını Batılılara yapmıştır. 23 Ağustos 1939'da Almanya-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın imzalanmasından sonra, Sovyetler görüşmeleri devam ettirdikleri İngiltere ve Fransa heyetlerine görüşmelere gerek kalmadığını bildirmiştir. Bir kez daha Almanya ile ilişkilerini sağlama alan Sovyet Rusya, Batılılara olan güvensizlik ve şüphesini de yeniden göstermiştir. Almanya ile Sovyet Rusya arasında imzalanan Saldırmazlık Paktı iki ülkenin Doğu Avrupa'yı paylaşması anlamını taşımaktaydı (Armaoğlu, 2019, s.155-157).

1940 yılı Sovyet Rusya'nın Baltık Devletleri'ni topraklarına katmasıyla geçmiş, aynı zamanda Romanya'yı da işgal etmiştir. İngiltere ile gerçekleşen muharebeden istediği sonuçları alamayan Almanya birtakım planlar yapmaya başlamıştır. Bunlardan biri Üçlü Pakt denilen, İtalya, Almanya ve Japonya arasında yapılacak ittifaktır. Almanya, bu pakta Sovyet Rusya'yı da dâhil etmek istemiş, ancak Balkan Meselesi yüzünden bu mümkün olmamıştır. Sovyet Rusya'nın Romanya ile ilgili emellerini Almanya'nın Romanya meselesinde

---

¹Antlaşma hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz: Nilüfer KARABULUT, İki Genel Savaş Arası Dönemde Silahsızlanma Konferansları ve Türkiye (1923-1939), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2007, s. 29-30.

Macaristan'a destek vermesi sebebiyle gerçekleştirememesi iki ülke arasında gerginliğe sebep olmuştur. 1940 yaz döneminden itibaren Alman-Sovyet çatışmasını geliştiren olaylar gerçekleşmeye başlamış, Almanya'nın Üçlü Paketi imzalaması da bu olaylardan biri olmuştur. Hitler, Sovyet Rusya ile anlaşmanın mümkün olmayacağını anlayarak 18 Aralık 1940'da Alman birliklerine 15 Mayıs 1941'de teyakkuza olacak şekilde hazır olmaları emrini vermiştir (Armaoğlu, 2019, s.191-192).

Sovyet Rusya başlangıçta bir Alman saldırısına hazır olmamakla birlikte, muhtemel saldırının 1942'den sonra yapılabileceğini düşünmüştür. Bu sebeple Kızıl Ordu sevk ve idare konusunda yeterli hazırlığı yapmamışken, mekanize birlikler de yetersizdir. Ülkenin batı sınırında Baltık Denizi'nden Karadeniz'e kadar uzanan Stalin Hattı isimli bir hat bulunmakta ancak bu hat savunma için yetersiz sayılmaktadır. Sovyet Rusya'nın 1940 yılında sınırlarını Baltık Devletleri ve Polonya'nın bir kısmını alarak genişletmesi Stalin hattının sınırlar içerisinde kalmasına sebep olmuş, hat terk edilmiş ve sınır savunması konusunda yetersizlik ortaya çıkmıştır. 1940 yılında Molotov Hattı yapılmaya başlansa da, hattın yapımı tamamlanmadan Almanya ile Sovyet Rusya arasındaki savaş başlamıştır. Neticede, 22 Haziran 1941'de Almanya Sovyet Rusya'ya savaş ilan etmiş ve Barbarossa Harekâtı adı verilen muharebeler dizisi için ilk adımı atmıştır (Yılmaz, 2019, s. 86; Aydın, 2019, s. 628 vd.). 1941 yılı Sovyet Rusya için oldukça zorlu geçmiş, harekâtın ilk muharebelerinde Almanya büyük galibiyetlere imza atmıştır. Almanya ile gerginlik artıp, savaş başlayınca Sovyet Rusya Almanya ile Saldırmazlık Paketi'ni imzaladığı sırada görüşmelerini sonlandırdığı devletler ile bir kez daha masaya oturmak zorunda kalmıştır. Almanlar 1941 yılında Leningrad, Moskova ve Kiev'e üç koldan taarruz gerçekleştirmişler, Eylül'de Leningrad'ı kuşatmaya başlamışlardır. Yıl sonunda sırasıyla Kiev, Odessa, Rostov ve Kırım Almanların eline geçmiştir. İklim şartları dolayısıyla Moskova'yı düşürmek için yapılan taarruz sonuç vermemiş, 1942 yılında Sovyet karşı taarruzları başlamıştır (Yılmaz, 2019, s. 72-73). Bu tarihten sonra oldukça başarılı taarruzlar gerçekleştiren Kızıl Ordu Birlikleri 1945 yılında Berlin'de savaşın galibi olmuşlardır (Yılmaz, 2019, s. 77).

1. 1917 Ekim Devrimi

Çarlık Rusya, on sekizinci asırda hem modern hem de güçlü bir devlet yapısıyla dikkat çekmekteydi. Büyük Petro ve II. Katerina aynı dönemde hüküm sürmüş olan diğer hükümlerlere nazaran gelişime açık bir duruş sergilemekteydi. Diğer taraftan I. Aleksandır Viyana Kongresi sırasında, Avrupa'nın gündeminde olan konularda Metternich'ten veya Prusya kralına göre daha liberal bir görünüme sahipti. Ancak I. Nicolas'ın tahta geçişiyle tüm bunlar farklı bir durum kazanmıştır. Fransa'da gerçekleşen ihtilal hareketlerini ortaya çıkaran temel fikirler, tedrici olarak Çarlık Rusya'sına da sirayet etmiş, Rus düşünürler Fransız İhtilali'nin değerlerini heyecanla benimsemiş ve Batının ortaya çıkardığı fikir hareketlerini can-ı gönülden desteklemeye başlamışlardır. Diğer taraftan on dokuzuncu asır Rusya'sı bir Ortaçağ ülkesi vaziyetinden kurtulamamıştı; ülkede hem Çar, hem soylular, kilise, ordu, polis ve bürokrasi hem de köleler bulunmaktaydı. İki arasında sayısı oldukça az olan burjuvalar yer almaktaydı. Ülkede siyasi aktör olan Asiller sınıfının karşısında burjuvazi aciz kalmıştır. Bu durum ülkede toplumun sesini hiçbir şekilde idareye ulaştıramadığını, Çarlık rejimine

şiddetli bir başkaldırı dışında bir seçeneğinin de kalmadığını anlamasına sebep olmuştur. Şehirlerde de problemler artmış, çağın dayattığı fikir akımlarını özümseyememiş Çarlık idaresi hem şehir halkının hem de taşranın tehdidi altında kalmıştır. Rus-Japon savaşında ortaya çıkan olumsuz durum büyük huzursuzluklara neden olurken, kazanmak umuduyla girilen I. Dünya Savaşı'nda Alman cephelelerinde ağır yenilgiler alınması, Rus halkındaki sorunları ortaya çıkarmış, iç politikada gittikçe halktan uzaklaşan bir idari yapılanma ile dünya savaşının ortaya çıkardığı iktisadî ve manevî buhran birleşince 1905'teki ayaklanmaların yerini, 1917 Ekim devrimi almıştır (Ağır, 2019, s. 330-331).

Siyasi nedenlerin yanında Ekim Devrimi'ne yol açan hususların başında iktisadi sebepler gelmektedir. Rusya'da bu evrede toplumsal açıdan büyük bir dengesizlik hakimdir. Toplum aşırı zenginler ve fakir köylü ve işçiler şeklinde iki ayrı sınıfa bölünmüştür. Bu sınıfsal farklılık 1917 Ekim Devrimi sürecinde oldukça yüksek seviyelere ulaşmıştır. Ülkenin ekonomisinin içinde bulunduğu çöküntü durumu daha da kötüleştirmiştir. Vergi sisteminin düzensizliği adaletsizliği de artırmıştır. 1904-1905 arasında gerçekleşen savaşın finansmanı Fransa'dan alınan kredi ile sağlanırken 1905 yılında ortaya çıkan ayaklanmalar yine borçlanarak bastırılabilmiştir. Bunların yanında, Çarlık rejimi toprak sorununa da bir çözüm bulamamıştır. İşlenecek toprağın olmaması ve asgari ihtiyaçların bile karşılanamaması çiftçininana sorunudur. Rus halkı büyük oranda hayatını topraktan idame ettirmekteydi fakat toprak arazinin sadece çeyreğine sahipti. Toprağa sahip olan asilzade zenginliğin de sahibiyken serf olarak tanımlanan fakir kesim ise köylüydü. Bu durum büyük bir göç hareketine sebep olmuş ve serfler topraklarını bırakarak şehirlerde yaşamaya yönelmiştir. Sayısı dört milyonu bulan bu göçmenler Rus proletaryasının da temelini oluşturmuştur. Devrimden önceki dönemde tarım ile uğraşan köylüler, yaşam şartlarının ağırlaşması nedeniyle bu devrimi desteklemiş ve devrim sonrasında proletarya olarak tanımlanmıştır. Elbette bu sayı başlangıç süreci için köyden kente göç eden 4 milyonluk nüfus ile ifade edilebilir (Ağır, 2019, s. 331).

Batı'da 19. asrın son çeyreği ile 20. asrın ilk çeyreği boyunca sınıfsal farklılıkların ortadan kalkması için ekonomik ve sosyal uzlaşma ortamı sağlama girişimleri olumlu sonuçlar verse de bu uzlaşma sistemine Batılı tarzda eğitim almış Doğu Avrupa'nın tahsilli kesimi ve batı Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde çalışan işçi sınıfı dahil edilmemiştir. Diğer taraftan dışarıda bırakılan bu iki kesim ise uzlaşma kültürü ile oluşan orta sınıfın siyasal önderliğini kabul etmemiştir. 1850 sonrasında ortaya çıkan Marksizm anlayışı ise dışarıda kalan bu iki kesime menfaatlerini savunabilecek yeni metotlar öğretmiştir. Yeni metotlar öğrenen bu kesimin gelişim sürecini, soylu sınıfın içinde yer alan, Rusya'nın aydın kesimi hızlandırıcı bir rol oynamıştır. Ancak Rusya'daki Çarlık idaresinin katı uygulamaları Rus aydınlarını gizli bir ihtilal süreci için hazırlıklara sevk etmiştir. Bu hazırlıklar Marksist bir niteliğe sahip olan Sosyal Demokrat İşçi Partisinin 1898 yılında kurulmasını sağlamıştır. Fakat parti, örgütlenme biçimindeki anlaşmazlıklar nedeniyle Menşevik ve Bolşevik olarak iki gruba ayrılmıştır. SDİP bu şekilde bir bölünme yaşansa da her iki grup da Rusya'da Marksizm'in güçlenmesi için yoğun bir çaba göstermiştir. Bu örgütlenme ve gayretler St. Petersburg'da 1905 yılında bir ayaklanma ile sonuçlanmıştır. Ayaklanma St. Petersburg ve Moskova'da işçi birliğinin oluşmasını sağlamıştır. 7 Aralık'ta başlayan sosyalist ayaklanma hükümet tarafından ancak 10

gün sonra (17 Aralık'ta) bastırılabilmiştir. Diğer taraftan Çar Nikola II tarafından isyan sonrası bazı haklar verilmesine rağmen ülkede tam olarak sükûnet sağlanamamıştır (Ağır, 2019, s. 332).

Söz konusu bu sosyalist hareket 19. Yüzyılda güçlenirken, Birinci Dünya Savaşının ortaya çıkardığı yokluk ve sefalet ortamında daha da etkin bir hale ulaşmıştır. Bu süreçte Sosyalist hareketin etkin hale gelmesine katkı sağlayan etmenlerin başında ise ordunun asker ihtiyacının karşılanması için çiftçi kesiminden yoğun bir şekilde asker alımı yapılması doğal olarak tarımsal üretimi azaltmış, taşrada sınıfsal bir farklılaşma yaratmış, proleter kesim etkinliğini artırması gelmektedir. Bunların sonucunda Çarlık idaresi reform yapma kabiliyetini kaybetmiştir. Bu durum işçi sınıfı arasında, ordu içerisinde ve aydın sınıf üzerinde devrimci ruhun artmasına sebep olmuştur. Toplumun büyük bir kesiminde savaşın ancak Çarlık idaresinin yıkılması ile kazanılabileceğine dair bir inanç gelişmiştir. Ülkede 1915 sonbaharından 1916 sonbaharına kadar üç savunma bakanı değişikliği yapılmış, aktif savaşın sürdüğü 1916-1917 kış döneminde 1 milyonu aşan sayıda asker kaçağı ortaya çıkmıştır. Devrime giden süreci başlatan gelişme de yine ordu içindeki disiplinsizlikten kaynaklanmıştır: St. Petersburg Garnizonunun eylemcilere müdahale etme talimatına uymaması...Sonuç itibarıyla 8 Mart 1917'de Petersburg'da halk eylemlere başlamış ve 2 gün sonra olaylar bir ihtilâle dönüşmüştür (Ağır, 2019, s. 333).

İhtilal hareketi sonrası ilk gelişme 12 Mart 1917'de Petersburg'da "İşçiler ve Askerler Birliği"nin ortaya çıkması olmuştur. Bu birlik ile Duma'nın yaptığı görüşme sonrası 14 Mart 1917'de Çar'ın istifa etmesine ve geçici bir hükümetin kurulmasına karar verilmiştir. Bu karar Çar Nikola II'yi tahttan çekilmeye zorlamış ve 3 asırdır devam eden Romanov hükümdarlığı sona ermiştir. Elbette geçici Hükümetin görev yaptığı süreçte de bir çok olay meydana gelmiştir. Başlangıçta bütün ülkede işçilerin ve askerlerin otorite sahibi olduğu bir yapı hakimken, bir müddet sonra bu iki grup iş birliğine gitmiş ve yeni bir hükümet kurulmuştur. Devrimin başına geçen bu hükümet, Rus halkının beklediği barış ortamını sağlayamamış ve Bolşeviklerin artan baskıları ve bu baskıların halktan da destek bulmaya başlamasıyla işçi ve askerler birliğinin kurduğu hükümet başarısız olmuştur. Bununla birlikte Bolşevikler azınlıkta olmasına rağmen, Nisan ayında Petersburg'a gelen Lenin'in "Ekmek, Barış, Hürriyet" ve "Bütün iktidar Sovyetlere" propagandası ile Bolşeviklerin destekçileri de her geçen gün artmıştır. Aynı zamanda temmuzda Kerensky'in Doğu cephesinde yaptığı taarruzun başarısız olması yeni bir hareketlenmeye sebep olmuş ve Lvov'un yerine Kerensky başbakanlığa getirilmiştir. Fakat ayaklanmalar devam etmiştir. Eylül ayında komutanlardan Kornilov askeri bir diktatörlük kurmak için ayaklanma başlatmıştır. Fakat ayaklanma başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu ayaklanma başarısızlıkla sonuçlansa da mevcut ortamdan faydalanan Kerensky 14 Eylül 1917'de Cumhuriyeti ilan etmiştir. Fakat Cumhuriyet'in kurulması da ülkede bir barış ortamı sağlayamamıştır. Ülkede barış ortamının sağlanamaması Bolşevikler'i de harekete geçirmiştir. Ülkedeki kaostan faydalanarak Tratsky'nin liderliğinde bir Askeri İhtilal Komitesi kurulmuş ve bir hükümet darbesine teşebbüs edilmiştir. 27 Kasım 1917'de bu hükümet darbesi başarılı olmuş ve Lenin'in önderliğindeki Bolşevikler iktidara gelmişlerdir. Böylece Rusya'da bir yönetim değişikliği yaşanarak Bolşevik rejimi başlamıştır. Bu yeni

rejim ile Rus halkı hem Çar'dan hem de çarlık rejiminden kurtulmuştur (Ağır, 2019, s. 333-334).

Lenin'in önderliğindeki Komünist-Bolşevik partisi 25 Ekim-17 Kasım tarihleri arasında Petrograd'ta yaptıkları bir hükümet darbesi ile "Geçici Hükümet"i devirerek, yönetimi ele geçirmiş, başta Moskova olmak üzere Rusya'nın belirli şehirlerinde devlet idaresi birkaç gün içerisinde Bolşeviklerin kontrolüne geçmiştir. Ardından Rusya'nın her yanında Sovyetler sistemine dayanan Komünist partisinin baskısı altında bir rejim kurulmaya başlanmıştır. Bu sistemin en üst organı, başında Lenin'in bulunduğu "Halk Komiserleri Sovyeti"dir. Devrimin yapıldığı gün Petrograd'ta Sovyetlerin İkinci Kongresi yapılmış, 26 Kasım 1917'de kongrede "Sulh Kararı" kabul edilmiştir. Bu karar, savaşan devletlerin hiçbirinin toprak işgali ve tazminat isteğinde bulunmadan sulh yapmasına yöneliktir (Mercan, 2017, s. 64-65).

1.1. Sovyetlerin Simge Hâline Gelmiş İki Lideri: Vladimir Lenin ve Josef Stalin'in Görüşleri

Sovyet Rusya'da Lenin, Karl Marx'ın fikirlerinin yeni yorumcusu ve uygulayıcısı, modern komünizmi şekillendiren kişi olarak görülmektedir. Bu durum, Lenin'in Marksizm'e sarsılmaz bir inanışla bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Lenin'e göre Proletarya Devleti bir yarı devlettir ve doğası gereği bir gün silinip gidecektir. Ona göre, Proletarya Devleti hem demokratiktir hem de değildir ve siyasi devlet şeklinden, devletsiz şekle geçişi hazırlayan bir yapıdadır. Lenin, milletlerarası bir komünist olup, dünya devriminin bir gün mutlaka gerçekleşeceğine inanmaktadır. Rusya'da gerçekleşen devrim, Rusya'ya özgü kalmayacak, tüm dünyayı peşinden sürükleyecek, hiçbir koşulda ulusçu ve barışçı bir karakter arz etmeyecektir (Gürkan, 1964, s.172-173).

Stalin ise; Komünizmi Asya-Bizans geleneğine dayandırarak, otokrasiye döndüren kişidir. O da, Marksist teoriye yeni bir yön vererek, bu konuda Lenin'den daha temkinli davranmıştır. Stalin iktidara geldiğinde, Sovyet Komünizmi yeni bir döneme girmiş, onun ilk icraatı, şüphelendiği eski Bolşevikleri tasfiye etmek ve komünizmi desteklemek üzere milliyetçilikten, geleneksel Rus vatanseverliğinden, Panslavizm'den istifade etme yolunu tutmak olmuştur. Bu sayede Rusya, içte ve dıştaki başarılarını sert ve zalim bir doğaya sahip olan Stalin zamanında elde etmiştir (Gürkan, 1964, s.172-174). Stalin her türlü baskı aracını kullanmış, Sovyet Rusya'yı kısa sürede sanayileşmiş bir ülkeye dönüştürmeye çalışmıştır. Sovyetler Birliği, onun döneminde uluslararası ilişkilerde önemli bir aktör olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır (Yakut& Yakut, 2013, s.12).

2. Birinci Dünya Savaşı'nın Sovyet Rusya'ya Etkisi ve Savaştan Çekilme Süreci

Ekim Devrimi, Rus önderlerinin emperyalist güçler tarafından gerçekleştirilen bir savaş ortamında, Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği sırada gerçekleşmiştir. Birinci Dünya Savaşı, halkı iktidara karşı harekete geçiren, ihtilali hızlandıran bir işlev görmüştür. 1917 Nisan'ında Almanya üzerinden Rusya'ya gelen Lenin Rusya'nın savaşa bir son vermesini istemekteydi. Nisan Tezleri ismiyle bilinen metinlerinde Şubat Devrimi ile kurulan ve

Bolşeviklerin yer almadığı Geçici Hükümet'e savaşın en kısa sürede bitirilmesi, sanayinin işçi konseylerine bırakılması, toprakların kamulaştırılması ve köylülere dağıtılması ve yönetimin Sovyetlere bırakılması isteğinde bulunmuştur (Bekcan, 2013, s.75-76).

Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanlığı, müttefik ülke temsilcilerine barış deklarasyonu ve tüm cephe hattında savaşın bitirilmesi, barış görüşmelerinin de bir an önce başlatılması için 21 Kasım 1917'de bir nota göndermiştir. Bu nota üzerine Rusya'da görevli İtilaf Devletlerinin tüm elçileri 22 Kasım'da ABD büyükelçiliğinde toplanarak bu notaya cevap vermeme ve iletişim kurulmaması kararı almıştır. Bir gün sonra İtilaf devletlerinin ordu komutanları, kendi yetkililerinden gelen talimatla 5 Eylül 1914'te Rusya, İngiltere ve Fransa'nın imza altına aldığı ittifak antlaşmasının feshedilmesinin ancak ortak rıza ile gerçekleşebileceğini aksi halde Rusya'nın bu antlaşmayı tek taraflı bozması durumunda ona ağır sonuçlara sebep olacağını belirtmiştir. 21 Kasım'da Rusya tarafından verilen notaya ABD ve İtilaf Devletleri cevap vermeyince İngiliz Büyükelçiliğine 29 Kasım'da yeni bir nota gönderilmiş ve Sovyet iktidarının evrensel bir barış arzusunda olduğu vurgulanmıştır (Bekcan, 2013, s.77-78). Almanya ile barış antlaşması görüşmeleri 22 Aralık'ta Beyaz Rusya'nın Polonya sınırındaki Brest-Litovsk'ta başlamıştır. Müzakereler, Almanya tarafından Sovyet Rusya'ya ağır hükümler içeren bir antlaşma kabul ettirilmek istendiğini ortaya çıkarmıştır. İç ve dış politik ortam, Sovyet Rusya'yı korumak için Alman emperyalizmine karşı geri adım atmayı, ağır şartlar içeren barış koşullarını da kabul etmeyi gerektirmekteydi. Ülkenin ulusal ekonomisi çökmüştür. Uzun savaşlar sonucu yorgun düşmüş askeri kuvvetler de Almanların saldırısına karşı koyabilecek durumda değildir. İşçi ve köylü sınıfı, devrimci bir savaşı yürütebilmek için gerekli olan manevî güçten yoksundur. Yurdu ve devrimi kurtarmak, Sovyet iktidarını sağlamlaştırmak, emperyalist saldırganlara karşı ülkeyi savunmaya yetenekli yeni bir ordu kurmak için bir soluk alma dönemi gerekmektedir. Bu sayede, savaşın her iki emperyalist gruptan kurtularak aralarındaki düşmanlıktan yararlanmak da mümkün hâle gelebilirdi (Bekcan, 2013, s.78).

20 Ocak 1918'de Lenin bağlayıcı nitelikte bile olsa hemen bir barış antlaşması imzalanması gerektiğini söylemiştir. Çünkü Batı proletaryasının Sovyet devriminin yardımına koşmayacağını düşünmekteydi. Antlaşma yapmak yerine savaşa devam etmek, emperyalist savaşın tuzağına düşüp, genç Sovyet devletini bozguna uğratmanın kısa yolu olacaktı. Trotskiy'in "ne savaş ne barış" tezi doğrultusunda Sovyetlerin Almanya'ya karşı savaşa son verdiğini ve ordusunu terhis ettiğini açıklaması, Almanların 18 Şubat'ta saldırısıyla cevap bulmuştur. Lenin, 25 Şubat'ta Pravda'da yayımlanan "Acı Ama Zorunlu Bir Ders" başlıklı yazısında tartışmalarla geçen 18-24 Şubat tarihleri arasındaki Rus devrimi ve uluslararası devrimin, tarihindeki en önemli dönüm noktalarından birini yaşadığının altını çizmekteydi. Söz edilen antlaşma 3 Mart 1918'de imzalanmıştır. Sovyetleri Almanlarla çatıştırmak isteyen Wilson'a 14 Mart'ta ret yanıtı verilmiş, ertesi gün antlaşma Tüm Rusya Sovyetleri Olağanüstü Kongresi'nde onaylanmıştır. Kapitalist ülkelerle yapılan ilk antlaşma olan Brest-Litovsk, Almanlarla ticaret imkânı sağlamasından sebebiyle iç politika açısından da çok kritik bir değer taşımaktaydı. Bu antlaşmayla, Sovyetler içerideki ayaklanma ile mücadele, ekonomiyi düzene koyma, orduyu yeniden oluşturma, bütün dünyada emperyalizmle savaşta halk kitlelerinin pozisyonunu sağlamlaştırma imkânı da bulmuştur (Bekcan, 2013, s.78-80).

1920 yılının Şubat, Temmuz ve Ağustos aylarında Estonya, Litvanya ve Letonya ile barış antlaşmaları yapılmıştır. 24 Şubat'ta Romanya, Amerika ve Japonya'ya 25 Şubat'ta ise Çekoslovakya'ya ilişkileri normalleştirme çağrısı yapılmıştır (Bekcan, 2013, s.83). Brest-Litovsk'da yapılan anlaşma, Türkiye ile Rusya arasında savaş durumuna fiili olarak son vermek ve Kafkas Cephesindeki mütareke durumunu tayin ve tespit etmek için ayrı bir sözleşme yapılmasını gerektirmiştir. Bu amaçla, Rus işgali altında bulunan Erzincan'da Türk ve Rus yetkilileri bir araya gelmiştir. Türk heyetinde Üçüncü Ordu Kurmay Başkanı Albay Ömer Lütfi Bey'in başkanlığında, Üçüncü Ordu Hareket Şubesi Müdürü Binbaşı Hüsrev Bey ve Üçüncü Ordu Tercümanı Yüzbaşı Yakup Bey bulunmaktaydı. Rus heyeti ise asker ve sivil karışık bir hâlde Sovyet devriminin karakterini taşımaktaydı. Uzun süreli müzakerelere gerek kalmadan 5 Aralık 1917'de mütareke imzalanmıştır. Bu sayede, 29 Ekim 1914 tarihinde başlayan Türk-Rus savaşına son verilmiştir (Mercan, 1991, s. 68; Aydın& Aydın, 2011, s. 94).

3. Almanya ve Sovyetler

Almanya başlangıçta Sovyet Rusya ile bir yakınlaşmayı düşünmemiştir. Mütarekeden sonra Almanya'da ortaya çıkan komünist faaliyetlerde Moskova'nın oynadığı rol Weimar Cumhuriyeti'nin dikkatinden kaçmamıştır. Ancak 1920'den itibaren, Batılıların tamirat borçlarından dolayı Almanya'ya gösterdikleri sert tavırlar, Almanya'nın umutlarının kırılmasına sebep olmuştur. Cenova'da kader birliği içinde kalan Almanya ve Sovyet Rusya, bu tarihten itibaren yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Sovyet Rusya'nın teklifiyle başlayan görüşmelerin sonucunda, 16 Nisan 1922'de Rapallo Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın siyasal önemi büyük olmakla birlikte, Versay aleyhtarı devletlerin Versay devletlerine karşı sessiz bir protestosu niteliği taşımaktadır (Armaoğlu, 2019, s. 89).

Almanya'nın Locarno Antlaşması'nı imzalamasını endişe ile karşılayan Sovyet Rusya, Almanya'yı elinden kaçırmamak için iki yola başvurmuştur. Buna göre:

- Polonya ile münasebetler düzeltilmiştir.
- Sovyetlerin ısrarı üzerine 24 Nisan 1926'da Berlin'de yeni bir Sovyet-Alman Antlaşması imzalanmıştır.

Bu sayede Sovyetler, Almanya'nın Batılılar ile birlik olup kendisine cephe almasını önlemiş olmakla birlikte, bu hâl ancak 1933'de Hitler'in iktidara geçmesine dek sürmüştür. 1933'ten sonra ikili ilişkiler ters bir dönüş alacaktır (Armaoğlu, 2019, s. 90). Hitler liderliğindeki Nasyonal Sosyalist Alman Partisi 1933'te iktidara geldiğinde, aynı yıl içerisinde eski iktidarın aksine daha saldırgan bir politika güdeceğinin ipuçlarını vermiştir. Şubat 1933'te Alman parlamento binasının kundaklanmasının sorumlusu olarak komünistler gösterilmiş, Mart ayında Almanya Komünist Partisi kapatılmıştır. Almanya, Nisan ayında ise 24 Nisan 1926'da imzalanan Sovyet-Alman saldırmazlık paktını uzatmamış ve Rapallo Antlaşması ile başlayan dönemin sona erdiğini ilan etmiştir. Aynı yılın Ekim ayında silah kısıtlanması konusunda diğer devletlerle eşit hakka sahip olmadığını iddia eden Almanya, Cenevre Silahsızlanma Konferansı'ndan çekilmiş ve Milletler Cemiyeti'nden ayrılmıştır.

Sovyet Rusya kendisine yönelik düşmanlık göstergesi olan bir davranış sergilenmediği sürece hiçbir ülke ile ters düşmek niyetinde değildir (Bekcan, 2016, s. 103).

Stalin, 1939 yılının başlarında Avrupa'yı üç oyunculu bir poker masası olarak görmekteydi. Nazi Almanya'sının Faşistleri, Chamberlain İngiltere'sinin ve onunla birlikte hareket etmekte olan Daladier Fransa'sının Kapitalistleri ve Bolşevikler'in oluşturduğu bu üç oyunculu grupta herkes bir diğerini devre dışı bırakarak diğer oyuncuyu ikna etmek ve üçüncü tarafı yanına çekmeye çalışmaktaydı. Çekoslovakya'nın parçalanmasına yol açan Münih Antlaşması Stalin'i, Batıların Hitler'i durdurma konusunda ciddi olmadıklarına ikna etmiş, üstelik Batıların Hitler'i Sovyet Rusya'yı yok etmek için serbest bırakmak istediklerini düşünmesine yol açmıştır. Batıların Sovyet-Alman çatışması çıkarmaya çalışmakla suçlayan Stalin, Yahudi asıllı Dışişleri Bakanı Litvinov'un yerine Molotov'u göreve getirmiş, bu sayede Almanya'ya olumlu bir mesaj vermiştir (Öncü& Ekinci, 2014, s. 247). Dışişleri Bakanı Molotov, Ağustos ayından itibaren bir yandan Fransız-İngiliz heyetiyle görüşmeler yaparken, öte yandan Almanya Elçisi Graf von Schulenberg aracılığıyla Almanya ile görüşmelere başlamıştır. 19 Ağustos'ta Fransız ve İngiliz hükümetlerinin müttefiklik için Sovyet Rusya ile yaptıkları görüşmelerin Polonya'nın karşı çıkması nedeniyle geçersiz olduğunu bildirmeleri üzerine Molotov, Alman Büyükelçisiyle görüşerek hazırladığı Saldırmazlık Paktı'nın taslak metnini kendisine iletmiştir. Neticede 23 Ağustos 1939'da Sovyet-Alman Saldırmazlık Paktı imzalanmıştır (Öncü& Ekinci, 2014, s. 249-250).

4. Sovyet Rusya ve Japonya

1935 yılının ağustos ayında Sovyet Rusya, Japonya'nın Çin'e karşı gerçekleştireceği olası saldırılara karşı ülkede birleşik bir cephe kurulmasına karar vermiştir. Mançurya'nın işgalinden sonra Çin'in uluslararası sahada değeri artmış, Japonya'ya karşı daha etkili bir şekilde direnişe geçilmiştir (Yakut& Yakut, 2013, s. 23). Japonya'nın Çin'i işgalinin ardından Sovyet Rusya, doğacak kötü sonuçları görerek 21 Ağustos 1937'de Çin ile bir saldırmazlık antlaşması imzalamıştır. Antlaşmadan bir ay sonra komünistler ve milliyetçiler anlaşmış, komünistlerin Çin Kızıl Ordusu Nanking hükümetinin emrine girmiştir. Ardından Sovyet Rusya Çin'e yardım etmeye başlamış, 1938'de yapılan bir antlaşma ile 50 Milyon dolarlık bir kredi açmıştır. Mançurya-Sibirya sınırında Sovyet Rusya'nın askerleri ile Japonya arasındaki çatışmalar sürmüş, 1938 ve 1939 yaz aylarında küçük savaş niteliğine ulaşmıştır. Ancak 1939 yılının ağustos ayında Almanya ile Sovyetler arasında saldırmazlık paktı imzalanması, Japonya ile Sovyet Rusya arasındaki ilişkileri bir dereceye kadar iyileştirmiştir (Armaoğlu, 2019, s.144).

1940 yılının sonbahar aylarında, İngiltere'yi istila etmenin teknik açıdan zor olması Hitler'in, Sovyet Rusya'ya saldırmanın doğru olacağına inanmasına sebep olmuştur. İdeolojik sebeplerle komünizmi küçümseyen Hitler, Alman ırkı için gereken yaşam alanını doğuda aramaya karar vermiştir (McNeill, 2002, s. 782). Bununla birlikte, Almanya ile Sovyetler Birliği arasında Balkanlar'da başlayan çıkar çatışmasının sonucunda Almanya, Balkan ülkelerine yönelmiş, Almanya'nın Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'ne ulaşması üzerine İngiltere ile ABD, Türkiye'yi harbe dâhil etmeye çalışmışlardır. Fakat, bu adımlarda başarısız olmuşlar ve 18 Haziran 1941'de Almanya Türkiye ile bir Saldırmazlık Paktı imzalamıştır. Almanya'nın

aleni olarak harp ilanı sonrası Stalin, Almanya'nın Rusya'nın güvenliğini tehdit ettiğini düşünmekteydi. Hitler, Sovyetlerin Montrö sözleşmenin ortadan kaldırılıp yeni bir antlaşmanın Türkiye, Sovyetler Birliği, İtalya ve Almanya dördlüsü ile imzalanmasını istediklerini ifade etmesine ve Almanya'nın Boğazlar üzerindeki Sovyet menfaatlerine uygun bir anlaşma için desteğe hazır olduğunu belirtmesine rağmen Stalin, söz konusu yeni antlaşmada askeri ve ticari gemilerini serbestçe Akdeniz'e indirme de dâhil, Sovyetler Birliğine imtiyazlar verilmesi konusunun altını çizmiştir. Stalin, aynı görüşmelerde Ege adaları ya da Boğazlarda kontrol noktalarına sahip olmak istediğini belirtmiş ve Üçlü Pakta katılabilmek için dört şart ileri sürmüştür. Buna göre, Almanya Finlandiya'dan çekilecek, Sovyetler Birliği'nin Karadeniz ve Boğazlarda güvenliği sağlanacak, Batum- Bakü hattının güneyinde İran Körfezi'ne doğru olan bölge Sovyetler Birliği'nin nüfuz bölgesi olarak tanınacak ve Japonya sahilinin kuzeyindeki petrol ve kömür imtiyazlarından vazgeçecekti (Kırkpınar, 2017, s. 253).

Anlaşma sonucunda Sovyetler istediği zaman savaş gemilerini Boğazlardan sınırsız geçirme hakkına sahip olacak, Karadeniz ülkeleriyle Almanya ve İtalya hariç diğer ülkelerin savaş gemileri ilke olarak Boğazlardan geçemeyecekti, diğer yandan dünya üzerinde stratejik olarak son derece önemli bir konumda olan Boğazları başka bir devletle paylaşmak istemeyen Hitler, Sovyet Rusya'nın taleplerinden rahatsız olmuş ve Berlin görüşmelerinden sonra Sovyet Rusya ile işbirliğini bitirme zamanının geldiğine karar vermiştir. Sovyet Rusya'nın dünya nüfuz bölgeleri ile ilgili yeni taleplerini ilettiği 26 Kasım 1940 tarihli telgrafa cevap vermeyen Hitler, 18 Aralık 1940 günü kesin olarak Alman ordularına Ruslara karşı saldırıya hazır olmaları için emir vermiştir. İki taraf arasında 1940 yazında başlayan gerginlik 22 Haziran 1941'de Almanya'nın Sovyet Rusya'ya karşı savaş ilan etmesiyle sonuçlanmıştır. 22 Haziran 1941 tarihine dek tarafsızlığını koruyan Stalin, bu tarihten itibaren kendisini savaşın içinde bulmuştur. Harbin başında Sovyet Rusya ile İngiltere arasında hiçbir anlaşma imzalanmamış, Sovyet Rusya'nın da savaşa dahil olmasıyla, İngiltere ile Sovyet Rusya arasında müttefiklik atmosferi oluşmuştur. 1939'da Sovyet Rusya, İngiltere ve Fransa ittifak anlaşması görüşmelerine başlamıştır (Kırkpınar, 2017, s. 254-255).

5. Barbarossa Harekâtı

Barbarossa Harekâtı'nın arka planında Birinci Dünya Savaşı'ndaki hataların tekrarlanmaması düşüncesi bulunmaktadır. Bu, iki cepheye sahip bir muharebeden kaçınılacağı anlamına gelmekteydi. İngiltere etkisiz hale getirildiği için, Hitler bir cephede Sovyet Rusya ile savaşabilirdi. Almanya'ya yönelik2 cephe durumunu ortaya çıkaran kilit devlet hep Sovyetler Birliği olmuştur. Stalin de Hitler'e benzer şekilde revizyonist bir politika izlediğinden, savaş alanında karşılaşmaları kaçınılmazdır. Stalin'in ileri görüşlü iki genç üst düzey komutanı, Semyon Timoshenko ve Georghi Jukov da Hitler gibi düşünmekteydi, Stalin'e henüz 1939'da Almanya'ya karşı bir önleyici saldırı planı önermişlerdi. Stalin bunu reddettiyse de benzer plan Sovyet Rusya'nın fırsatçı dış politikası doğrultusunda her an yürürlüğe koyulabilirdi. 1939 Eylül'ü ile 1941 Haziran'ı arasında üstün modern tanklar ve yeni uçaklar geniş sayılarda Kızıl Ordu'nun hizmetine girmiş ve silahlanma programı hız kesmeden devam etmiştir. 1942-1945 arasında Kızıl Ordu yeterince güçlendiğinde, Stalin,

İngiltere karşısında yıpranmış bir Almanya'ya savaş açabilecek duruma gelmiştir. Bu sebeple Hitler'in hesaplarında iki cephe açılmasından illebet kaçınacak bir fırsat kollamanın daha ağır bastığını ve bu doğrultuda Sovyet Rusya'ya bir önleyici saldırı gerçekleştirdiği söylenebilir (Çınar, 2014, s. 175; Aydın, 2019, s. 628 vd.).

Almanya 18 Aralık 1940 tarihinde 21 Numaralı "Barbarossa Planı Emri"ni yayımlamıştır. Emir kesin bir ifade ile başlamaktadır:

'Alman Silahlı Kuvvetleri, Sovyet Rusya'yı çabuk bir seferde ezmek için İngiltere'ye karşı savaş sona ermeden hazırlanmalıdır. Bu amaç doğrultusunda ordu, mevcut bütün birlikleri kullanmak zorunda kalacaktır. Donanmanın asıl hedefi İngiltere olmaya devam edecektir. Daha fazla zaman gerektiren hazırlıklara -şayet önceden yapılmadıysa- derhal başlanacak ve 15 Mayıs 1941 'e kadar tamamlanacaktır. Taarruz niyetinin fark edilmemesine dikkat edilecektir. Batı Rusya'daki Rus ordusunun büyük bir bölümü tanklarla birlikte dört koldan saldıran cesur harekâtlarla imha edilecek ve düşmanın savaşa hazır kuvvetlerinin Rusya'nın geniş topraklarına doğru geri çekilmesi önlenecektir. Bu sonuçlar Rusya'yı felce uğratmaya yeterli olmazsa, Alman Hava Kuvvetleri'nce Urallar'da ki son endüstriyel bölgesi bertaraf edilebilir.' Rus donanması, Baltık'taki üslerin ele geçirilmesiyle faaliyet dışı bırakılacaktır. Romanya, güneydeki Rus kuvvetlerini yerinden kıpırdatmayarak ve Almanlara geri bölgeden lojistik destek sağlayarak yardımcı olacaktır (Hart, 2015, s. 203-204).

Rusya'daki durum stratejiye ve taktiğe, arazi, lojistik ve mekanize birliklere olduğundan daha az bağlıydı. Harekâta ilişkin bazı kararlar çok önemli olmakla birlikte, arazinin büyüklüğü ile birlikte ele alındığında mekanize birliklerin eksikliği kadar önemli değildi ve onların etkilerinin bu temel unsurla da bağlantılı olarak ölçülmesi gerekmektedir. Stalin'in 30 Temmuz 1941 'de Roosevelt'e gönderdiği mesaja göre ordudaki toplam tank sayısı yarısı Batı Rusya'da olmak üzere 24 bindi (Hart, 2015, s. 215-218).

Almanlar, 22 Haziran Pazar günü sabahın ilk saatlerinde, Baltık Denizi'yle Karpat Dağları arasında üç büyük paralel dalga halinde Rus sınırından sel gibi aktılar. Sol kanatta Leeb komutasındaki Kuzey Ordular Grubu Doğu Prusya'dan Rus işgali altındaki Litvanya'ya girmiş, sol merkezde, Varşova'nın doğusunda, Bock'un komutası altındaki Merkez Ordular Grubu Rus cephesinin Kuzey Polonya'da meydana getirdiği çıkıntının her iki kanadına büyük bir taarruz başlatmıştır. Sağ merkezde Pripyat bataklığının batı ucunun bulunması nedeniyle Alman akınının yöneldiği doksan beş kilometrelik sakin bir bölge bulunmaktaydı. Sağda Rundstedt komutasındaki Güney Ordular Grubu, Karpatlar'ın yanında Rus cephesinin Galiçya'da teşkil ettiği Lviv'in kuzey tarafına doğru hücumu geçmiş, Bock'un Ordular Grubu'nun sağ ile Rundstedt'in sol tarafı arasındaki boşluk, birliklerin burada toplanması ve mümkün olan en kısa sürede ilerlemesi için özellikle bırakılmıştır. Bu sebeple ilk safhada Alman ilerlemesinin hızı arttırılmıştır. Alman taarruzunun ağırlık merkezi sol merkezdeydi. Bock burada asıl olarak Batı'nın işgalinde planlanmış olan öncü rolüyle görevlendirilmiştir. Bock'a bu belirleyici görev için zırhlı kuvvetlerin büyük bölümü olarak, Guderian ve Hoth'un emrine iki panzer grubu verilirken, diğer ordular gruplarına ise birer panzer grubu verilmiştir. Bock'un emrinde, her birinde üçer piyade kolordusu bulunan Dördüncü ve Dokuzuncu ordular bulunmaktadır (Hart, 2015, s. 218-219).

Yaklaşık üç milyon Alman ordusu 22 Haziran 1941 tarihinde 04:45'te, Romanya, İtalya ve müttefik birliklerinin katılımıyla sınırı geçmiş ve Rus sınırlarından içeriye taarruza başlamıştır. Bu taarruzlar üç koldan gerçekleşmiştir., Merkez Ordular Grubu Brest-Litovsk ve Minsk'e, Kuzey Ordular Grubu Baltık ülkeleri üzerinden Leningrad'a saldırmıştır. Güney Ordular Grubu'na ise Galiçya'ya ilerleme ile Ukrayna'yı ele geçirme vazifesi verilmiştir. Alman birlikleri binlerce Sovyet askerini ablukaya almış, Alman Hava Kuvvetleri ise bir hafta içinde Rus hava kuvvetlerinin batı sınırlarında görev yapan unsurlarını hemen hemen tümüyle yok etmiştir. Kızıl Ordu Dinyeper ve Daugava ırmaklarının gerisine çekilmiştir.Saldırıya uğrayan bölgelerdeki ağır sanayi unsurların sökülerek trenlerle cephe hattından daha güvenli olan Ural Dağları'na ve Orta Asya'ya sevk edilmesi planlansa da bu gerçekleştirilememiştir. Minsk, 28 Haziran 1941'de Alman birliklerinin kontrolüne geçmiştir (Yılmaz, 2019, s. 71).

Guderian komutasındaki Alman askerleri 11 Temmuz'da Dinyeper Nehri'ni geçmiştir. Güney hattında ise 11. 3. ve 4. Ordu Besarabya'yı aşırp Karadeniz'de bulunan Odessa limanına ilerlerken Sovyet Güneybatı Cephesi komutanı General Mihail Kirponos'un 4 mekanize kolordusunun taarruzuna uğramıştır. Kursk Savaşı'na kadar geçen süredeki en büyük tank savaşı burada gerçekleşmiştir. Rusların doğru şekilde kullanamadıkları tank birlikleri, Kleist'indoğru hamleleriyle püskürtülmüştür. Bu çarpışmaların sonrasında Kleist'in komutasındaki 1. Panzer Grubu, Kiev'e doğru ileri harekâtını durdurup güneye geri dönmüş ve Güney Ordular Grubu birlikleriyle birleşmiştir.Bölgedeki Mareşal Semyon Budyonni'nin emrindeki Sovyet birliklerini ablukaya almıştır. Uman Muharebesi ismiyle tanınan 8 Ağustos'a kadar devam eden çatışmalar neticesinde Rus birliklerinin kayıpları ölü ya da tutsak olarak 300 bini bulmuştur. Almanya'nın hızlı taarruzları, daha da kuvvetlenen Rus birliklerinin savunması karşısında ilerleme kaydedemeyecek duruma gelmiş, Alman birliklerince kuşatılan Rus birlikleri, Alman kuşatmasına direnmeye devam etmişlerdir (Yılmaz, 2019, s. 71- 72).

Guderian'ın emrindeki ordu 16 Temmuz 1941'de Moskova'nın bahçe kapısı olarak bilinen Smolensk'e girmişlerdir. Ancak Smolensk'in batı tarafında abluka altına alınan Rus birlikleri, temmuz ayının nihayetine dek savunma direncini sürdürmüştür. Bu bölgede oldukça sert çatışmalar gerçekleşmiş ve Alman kayıpları da giderek artmıştır. Smolensk bölgesinde ablukaya alınan Rus kuvvetlerinin ortadan kaldırılmasıyla Barbarossa Harekâtı'nın ana hedefine ulaşılmıştır. 1 Ağustos 1941 tarihinde Guderian'ın birlikleri Roslavl'a harekate başlamış ve şehri ele geçirmiştir. 7 gün devam eden Roslavl Muharebesi sonrası sıra Vyazma'ya gelmiştir. Fakat Hitler, 21 Ağustos 1941 tarihinde Alman ordularını Kiev'e yönlendirmiştir. Alman komutanlar, bu sırada Moskova'ya büyük bir harekât planı yaparken, Hitler onların tam aksi yönünde karar vermiştir. Hitler'in buradaki amacı Ukrayna'daki hububat ve ağır sanayi ürünlerini ele geçirmektir (Yılmaz, 2019, s. 72).

6. 1941 Yılıının Sonlarında Gerçekleşen Harekâtlar

1941 yazında, Merkez Ordular Grubu'ndan Guderian'ın komutasındaki 2. Panzer Grubu ve Güney Ordular Grubu'ndan Kleist'in komutasındaki 1. Panzer Grubu'nun birlikte hareketi neticesinde gerçekleşen Kiev Muharabesi, 25 Ağustos 1941'de 2. Panzer Grubu'nun Kiev'e doğudan taarruz etmesiyle başlamıştır. 1. Panzer Grubu ise güneyden saldırı

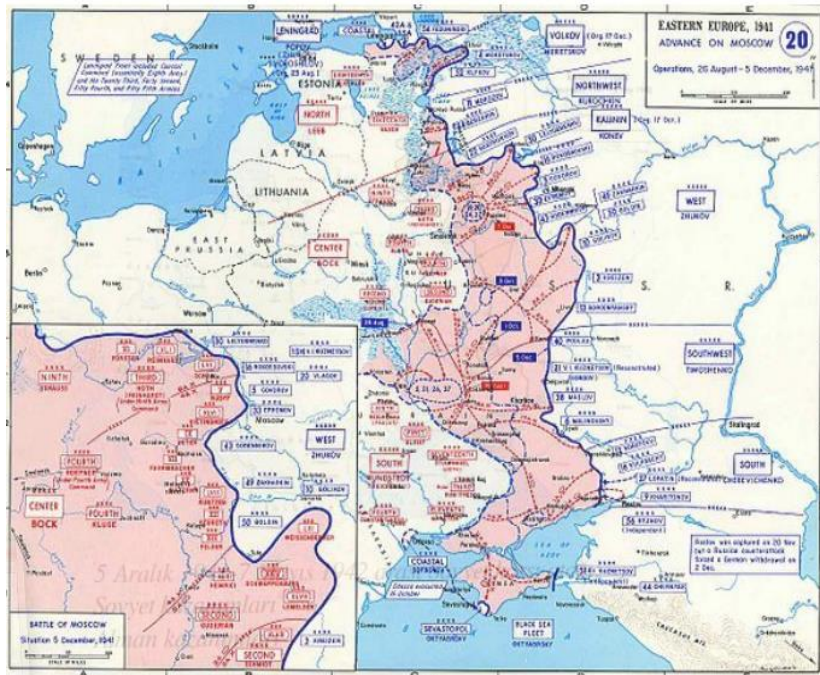
gerçekleştirmiştir. Buradaki Kızıl Ordu birlikleri Semyon Budyonni komutasında olup, 16 Eylül 1941'de kuşatılmışlardır. Kiev'in 19 Eylül'de Almanların eline geçmesiyle muharebe 26 Eylül 1941'de sonlanmıştır. Kiev zaferinden sonra Almanlar Moskova'ya ilerlemeye karar vermiş, bu doğrultuda Tayfun Harekâtı adlı operasyon uygulanmaya başlamıştır (Yılmaz, 2019, s. 72).

Hitler'in Moskova'ya ilerlemesi üzerine Sovyetler ile İngiltere arasında 12 Temmuz 1941 tarihinde Moskova'da ittifak antlaşması imzalanmıştır. İki ülke Almanya'ya karşı birbirini desteklemeye, yardım etmeye, Almanya ile antlaşma yapmamaya karar vermişlerdir (Özdemir, 2013, s. 230).

6.1. Tayfun Harekâtı/Moskova Muharebesi

Kiev Muharebesi'nin ardından Hitler'in verdiği emirle başlatılan bu harekât süreci Rus ordusunun en güçsüz dönemidir. Savaşın başladığı Haziran ayından 1941 Ekimine dek Kızıl Ordu birlikleri 3 milyona yakın tutsak vermiş, ordunun asker sayısı yaklaşık 5 milyondan 2 milyona düşmüştür. Bununla birlikte büyük miktarda ikmal malzemesi ve nakliye aracı kaybedilmiştir (Yılmaz, 2019, s. 112). Alman birliklerinin karşısında, Batı, Bryansk ve İhtiyat cephesi olmak üzere 3 cepheye bağlı 1 Milyon 250 Bin kişilik bir Kızıl Ordu kuvveti, 1000 tank ve 7.600 top, 990 tank bulunmakla birlikte Sovyet Hava Kuvvetleri'ne ait 578'i bombardıman olmak üzere toplamda 936 uçak Moskova Savunması için harekete geçirilmiştir. Moskova çevresinde geniş ölçüde bir savunma hattı kurulmaya başlanmış, en ileride Rjev- Vyazma- Bryansk hattında şehrin 200 km ilerisinde Rjev- Vyazma savunması, Kalinin- Mozhaisk- Kaluga hattında Mozhaisk savunma düzeni kurulmuştur. Üçüncü savunma hattı ise Moskova Savunma Bölgesi olarak şehri çevreleyen bir daire şeklinde oluşturulmuştur (Yılmaz, 2019, s. 113-114).

Resim 1: Tayfun Harekâtı (Yılmaz, 2019, s. 96)

6.1.1. Vyazma Savunma Hattı

30 Eylül'de başlayan Alman ilerlemesi, Vyazma'nın batısında Sovyet 19. 20. 24. ve 32. Ordularının kuşatılmasıyla 10 Ekim'de tamamlanmıştır. Bu savunma hattında Kızıl Ordu'nun Batı ve İhtiyat cephesi birlikleri beş tank tugayı ve yirmi beş piyade tümeni kaybetmiştir. 14 Ekim'de Kalinin Almanlar tarafından ele geçirilmiş, General İvan Konev kumandasında 17 Ekim'de Kalinin Cephesi kurulmuştur. Bu sayede dokuzuncu Panzer birlikleri durdurulmuş, doğrudan Moskova'ya yaklaşımları önlenmiştir. Kuşatmanın güney kanadı Tula önlerinde durdurulunca harekât Ekim ayının sonlarında çıkmaza girmiştir. "*Rusya büyük, fakat çekileceğimiz bir yer yok. Arkamız Moskova.*" Sözlerinin sahibi General Vasili Kloçkov ve emrindeki 28 asker 18 Kasım'da on sekiz Alman panzerini imha etmiş, Alman ileri harekâtını az bir zaman için de olsa hareketsiz kılmayı başarmıştır. Buna rağmen Almanlar, 19 Kasım'da Klin'i, 27 Kasım'da Istra'yı ele geçirmiştir (Yılmaz, 2019, s. 115). 3 Eylül'de Churchill'den 30-40 Alman tümenini kendilerine çekecek şekilde Balkanlar ya da Fransa'da bir cephe açmasını isteyen Stalin'in bu talebi de reddedilmiştir. Harekâtın başı denecek bir zamanda Ekim ayında, Vyazma ve Bryansk cephelerinde 663.00 Sovyet askeri ele geçirilmiş, 4512 top ve 1242 tank ele geçirilmiştir (Çınar, 2014, s. 178).

6.1.2. Sovyet Karşı Taarruzları

Guderian'ın birlikleri kışa kadar Moskova'yı alamamış, kış şartlarına karşı yaşam mücadelesi verirken Güney Ordular Grubu da birtakım başarılar elde etmesine rağmen Kızıl Ordu'yu imha edememiştir. Hitler'in yıldırım savaşı taktiği için hava desteği, sağlam lojistik, elverişli arazi şartları gerektiğinden ve bu şartlar Aralık 1941'de ortadan kalktığından tam bir başarı sağlanamamış, Almanlar savunmaya geçmişlerdir (Seydi, 2016, s. 633). Bu süreçte Sovyetler Sibiry ve Moskova'nın uzak doğusundan iyi eğitilmiş Kızıl Ordu birliklerini bölgeye sevk etmiştir. 5 Aralıkta takviye birlikleri, yeni T-34 tankı ve Katyuşa roketatarlarının desteğiyle Moskova yakınlarındaki Alman kuvvetlerine saldırı başlatılmıştır. Kızıl Ordu'nun amacı Kuzey Ordular Grubu ile Merkez Ordular Grubu'nun bağlantı noktası olan Seliger Gölü ve Rzhev'e saldırarak Alman kuvvetlerinin bağlantısını kesmek olduğundan, Sovyet birlikleri Donets Nehri üzerinden saldırıya geçerek 100 kilometrelik bir çıkıntı üzerinden taarruza geçmiştir (Yılmaz, 2019, s. 102). İki gün içerisinde Krasnaya Polyana ile beraber Moskova'ya civarında bazı şehirler geri alınmıştır. Kuzeyde 15 Aralık 1941'de Klin, 16 Aralık'ta da Kalinin geri alınmış, bu cephenin birlikleri batı yönünde ilerlemeye devam etmişlerdir. Güneybatıda ise aynı gün Tula geri alınmıştır. Merkezde ise ilerleme daha yavaş olmuş, Kızıl Ordu birlikleri Naro-Fominsk'i 26 Aralık'ta, iki gün sonra ise Kaluga'yı, 2 Ocak 1942'de Maloyaroslavets'i Alman işgalinden kurtarmıştır. Sovyet karşı taarruzlarıyla Alman kuvvetleri Moskova'dan 100-250 km geri atılmıştır. Sonuçta Barbarossa Harekâtı başarısız olmuş, Almanya'nın doğuda uzun süreli bir mücadeleye hazır olması gerektiği ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2019, s. 122).

Resim 2: 5 Aralık 1941-7 Mayıs 1942. Sovyet taarruzları (Yılmaz, 2019, s. 73)

7. 1942 Yılında Gerçekleşen Harekâtlar

1941 yılının sonunda Almanlar Leningrad'ın doğusundan İlmene Gölü- Kalinin- Moskova'nın Batısı- Tula- Kharkov- Rostoc hattında mevzilenmiş, ancak Hitler'in Rusya'yı en fazla 2 ayda ele geçirme düşüncesi başarısız olmuştur. Amerika'nın harbe katılmasının ardından, Rusya'ya yardım göndermesinin 1942 sonunda mümkün olacağı gerçeği, Sovyetlerin o zamana dek direnmeyi sürdürmesine sebep olmuştur. Bu sebeple 1942 Ocak ayından itibaren Kızıl Ordu birlikleri birçok noktadan taarruza geçmiş, Almanları bir miktar geriletmişlerdir. Alman kuvvetleri doğu cephesindeki birliklerini 240 tümene çıkarıp 1942 Haziran ayında cephenin güney kanadından tekrar taarruza geçmiştir. Temmuz sonunda ise Stalingrad'ı kuşatmaya başlamışlardır. Ağustosta Kafkas dağlarında Elbruz tepelerine Gamalı Haç dikmişler, ancak Hazar Denizi'ne varıp Kafkasya ve Bakü'yü Sovyetlerden ayırmayı başaramamışlardır. Bu süreçte Temmuz itibarıyla 4 aşamada gerçekleştirilecek Stalingrad Muharebesi başlamıştır (Armaoğlu, 2019, s.197).

7.1. Stalingrad Muharebesi

1942 yılı yaz taarruzlarını tamamlayan Almanlar Stalingrad şehrini ve Kafkasya'yı işgal etmek için operasyonları sürdürmüş, iki grup olarak hareket ederek hem Kafkasya'ya hem de Stalingrad'a ilerlemişlerdir (Yılmaz, 2019, s. 128; Aydın, 2017, s. 271). 164 gün süren Stalingrad Muharebesi'nde iki taraf da zayıf düşen birliklerinin eksiklerini çok kez tamamlamış, savaşın başında savunma durumunda olan Rus birlikleri Donetz-Don koridorunda yeni bir birlik oluşturmuştur. Bu birlik çekilen Güneydoğu Cephesi'nin 28., 51., 57., 62., ve 64., Ordu birliklerinden oluşturulmuştur. Şehir içindeki savunma 62. Ordu ve sivil

halkın katılımlarıyla yürütülmüştür. Kızıl Ordu Stalingrad'daki savunma hattını çok sayıda binadan oluşturmuştur. Binalar oldukça stratejik öneme sahip caddeleri görecekte şekilde seçilmiştir. Oluşturulan mevzilere makineli tüfek, tanksavar silahı timleri yerleştirilmiş, bölge dikenli tellerle çevrilmiştir. Hava savunmasını başlarda 1077. Uçaksavar Alayı üstlenmiştir. 27 Temmuz 1942'de Stalin 227 sayılı emri çıkartarak tüm komutanların geri çekilme kararı yetkisini ellerinden almıştır. "Geri adım yok, Volga gerisinde bir yer yok!" (Yılmaz, 2019, s. 96).

23 Ağustos 1942'nin akşamında B Ordular Grubu Volga kıyılarına ulaşmış, 30 Ağustos'ta Stalingrad'ı kuşatma operasyonu tamamlanmıştır. 3 Eylül'de Sovyet kuvvetleri mevzilerinden ayrılarak şehrin iç bölgelerine çekilmek zorunda kalmış, ertesi gün on dördüncü Alman Kolordusuna yönelik taarruz başlatmışlardır. Burada 120 Kızıl Ordu tankının otuzu Alman hava kuvvetleri tarafından yok edilmiştir. 7 Eylül'de şehrin havaalanı Alman kuvvetlerinin eline geçmiş, iki gün sonra Moskova-Astrahan demiryolu hattı kesilmiştir. Eylül ayında şehirdeki Alman ilerlemesi sürmüştü, Kızıl Ordu kuvvetleri sürekli gerilemek zorunda kalmışlardır. Muharebenin üçüncü ayında ilerleme yavaşlamış, Almanlar Volga'nın batı kıyılarına ulaşmışlardır (Yılmaz, 2019, s. 132-133).

Resim 3: Stalingrad Taarruzu (Yılmaz, 2019, s. 132)

7.1.1. Uranüs Harekâtı

Umutsuz direniş devam ederken, Kızıl Ordu Uranüs Harekâtı adlı bir planın hazırlıklarını tamamlamıştır. Harekâtın amacı Stalingrad'da Kızıl Ordu birliklerini kuşatmış olan Alman çemberini dışarıdan sarmaktır. Harekât 19 Kasım 1942'de Stalingrad'ın kuzeyinde, kuşatmanın kuzey kesiminin Serafimoviç ve Kremenskaya üzerinden harekete

geçmesiyle başlatılmıştır. Kızıl Ordu birlikleri General Nikolay Vatutin komutasındaki 18 piyade tümeni, 8 tank tugayı, 2 motorize tugay, 6 süvari tümeni ve 1 tanksavar tugayını içeren üç ordudan oluşturulmuştur. Burada 3. Romen Ordusu kısa sürede dağılmış, iki günlük çatışmalarda 75 bin kayıp vermişlerdir. 20 Kasım'da ikinci taarruzda Kızıl Ordu 4. Romen Kolordusu'na saldırmıştır. Yaklaşık 290 bin Alman, Romen ve Hırvat askeri kuşatılmıştır (Yılmaz, 2019, s. 134- 136).

7.1.2. Küçük Satürn Harekâtı

16 Aralık 1942'de ikinci genel taarruz, Küçük Satürn Harekâtı başlatılmıştır. Harekâtın amacı Alman kuvvetlerini Don gerisine atmak ve Rostov'u almaktır. Kızıl Ordu birlikleri Rostov'a ulaşamamış ancak Alman kuvvetlerini Kafkasya'dan çekilmek, Rostov'un 250 km gerisinde yeni bir hatta gerilemek zorunda bırakmışlardır. Ayrıca Don-Donets koridoru tümüyle geri alınmıştır. Yıl sonuna kadar esir alınan Alman askerlerinin sayısı 60 bini bulmuştur (Yılmaz, 2019, s. 136- 137).

8. 1943 Yılında Gerçekleşen Harekâtlar

Stalingrad Muharebesi'nin son ve en şiddetli safhası 24 Kasım 1942'de başlamış, 2 Şubat 1943'te sona eren çatışmaların sonucunda Alman kuvvetleri Stalingrad'ı düşürememişlerdir. Bununla birlikte Sovyet kuvvetleri 1943 Ocak ayından itibaren karşı taarruza geçmiş, 190.000 Alman askerini esir almışlardır. Muharebe Sovyet zaferiyle sonuçlanırken Almanya üstünlüğünü kaybetmiştir. Mart 1943'te Kafkasya Alman kuvvetlerinden temizlenmiş, Leningrad ve Moskova'daki tehdit sonlandırılmıştır (Armaoğlu, 2019, s. 197). İki taraf da yaz aylarında girişecekleri genel harekâtların hazırlıklarına başlamıştır. Almanlar Kursk çevresinde oluşan geniş çıkıntının iki yanından yapacakları taarruzlarla Kızıl Ordu birliklerini imha etmeyi planlamıştır. Harekâtın tarihi 5 Temmuz 1943 olarak belirlenmiştir. Aynı şekilde Sovyetler de yaz aylarında taarruz eden taraf olmayı planlamışlardır, ancak Almanların Kursk çıkıntısı planlarını öğrendikten sonra buradaki Alman kuvvetlerini yıpratarak, karşı taarruzla geriletmeye karar vermişlerdir. Harekât belirlenen tarihte başlatılmış, kuzeyde 45 kmlik bir cephe hattından taarruz eden Alman birliklerinin cephesi sürekli daralmış, bu hattaki ilerleme 10 Temmuzda durmuştur. Prohovka köyünün yakınlarında 12 Temmuz günü 4. Panzer Kolordusu ile Step Cephesi 5. Muhafız Tank Ordusu arasında Prohovka Muharebesi gerçekleşmiş, kesin bir sonuç elde edilememiştir. Buradaki çatışmalar Kursk Muharebesi'nin sonunu oluşturmaktadır. Hitler 17 Temmuz 1943'te birliklerin geri çekilmesini emretmiştir (Yılmaz, 2019, s. 74- 75).

8.1. Kutuzov Harekâtı

12 Temmuz'da Kızıl Ordu batı cephesi, Bryansk cephesi ve merkez cephesi birlikleri Oryol yönünde bir genel taarruz başlatmış, 50 kilometrelik bir ilerlemeyle birlikler Oryol'un batısına ulaşmıştır. Daha güneyde şehre 20 km yaklaşmış, kuzeyden gelen birlikler Oryol-Bryansk demiryolu hattını tehdit eder duruma gelince Alman birlikleri kritik bir durum içerisine girmiştir. Taarruzların devamında Almanlar Oryol'u 5 Ağustos 1942'te tahliye etmişler, bölgedeki hareketlilik 18 Ağustos'a dek sürmüştür (Yılmaz, 2019, s. 75).

8.2. Rummyantsev Harekâtı

İkinci genel karşı taarruz, Kursk çıkıntısının güneyi için planlanmış, 3 Ağustos 1943'te Voronej cephesi ve Step cephesi birlikleri tarafından başlatılmıştır. Esas taarruz Tomorovka ile Belgorod arasındaki Alman kuvvetlerine yönelmiş, ilk günün sonunda Alman savunma hatları yarılmıştır. Belgorod iki gün sonra Kızıl Ordu kuvvetlerinin kontrolüne geçmiş, bu sırada Step cephesi birlikleri de Harkov yönünde taarruzlarına devam etmişlerdir. 15-20 Ağustos arasında Kızıl Ordu birliklerinin Dinyeper yönündeki hareketleri durdurulmuş, fakat Harkov'un ana ikmal hattının kesilmesi engellenememiştir. Alman kuvvetleri Harkov'u 22 Ağustos 1943'te tahliye etmişlerdir. Dinyeper'in kuzey kesimine yönelen Kızıl Ordu taarruzları Smolensk civarındaki Merkez Ordular Grubuna karşı Suvorov Harekâtı ile gerçekleşmiştir (Yılmaz, 2019, s. 76).

1943 yılında çatışmalar devam ederken, Sovyet Rusya'nın içinde bulunduğu durumu görüşmek üzere Amerika, İngiltere ve Çin Dışişleri Bakanları Ekim ayında Moskova'ya gitmiştir. 19 Ekim-1 Kasım 1943 tarihleri arasında Kremlin Sarayı'nda Moskova Konferansı gerçekleştirilmiştir. Konferansta, Sovyet Rusya savaşın süresinin kısaltılması için ikinci cepheyi en geç 1944 yılında açılması, Alman bombardımanı için İsveç hava alanlarının kullanılması ve Türkiye'nin savaşa girmesini istemiştir. İsveç konusu hariç, diğer istekleri kabul edilmiştir (Yakut& Yakut, 2013, s. 49). Sovyetler Birliği Büyükelçilik binasında 28 Kasım-1 Aralık 1943 tarihleri arasında toplanan Tahran Konferansı'nda Sovyet Rusya'nın Avrupa'da ikinci cepheyi 1 Mayıs 1944 tarihinde açması kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte, Polonya sorunu da görüşülmüş, Oder Nehri'ne kadar olan Alman topraklarının Polonya'ya bırakılması kabul edilmiştir (Yakut& Yakut, 2013, s. 50).

9. 1944 Yılında Gerçekleşen Harekâtlar ve Savaşın Sonu: 1945

22 Haziran 1944'te 120'den fazla bölükten oluşan 4 Kızıl Ordu cephesinin katıldığı büyük bir taarruz, Belarus Taarruzu başlatılmıştır. Kızıl Ordu birliklerinin sayısı 2.3 Milyondan fazladır. 3 Temmuz 1944 günü Belarus'un başkenti Minsk ele geçirilmiş, 50.000 Alman askeri esir alınmıştır. 13 Temmuz'da Kızıl Ordu savaş öncesindeki Polonya sınırına ulaşmıştır. Kızıl Ordu Polonya'ya ulaştığında Polonya Ordusu Fırtına Harekâtı'nı başlatmış, Ağustosta Slovakya'da Slovak milisler Alman kuvvetlerine karşı Slovak Ulusal Ayaklanmasını başlatmışlardır. 8 Eylül'de Kızıl Ordu Dukla Geçidi'ne saldırmıştır. 1945 yılının başında Kızıl Ordu Almanların terk ettiği Varşova'ya girmiş, 3 gün sonra buradan taarruza geçmiştir. 30 Mart'ta Avusturya'ya giren Kızıl Ordu 13 Nisan'da Viyana'yı ele geçirmiştir. Kızıl Ordu için kalan tek hedef Demokratik Alman Cumhuriyeti olacak bölgeye karşı taarruz başlatmaktır. 16 Nisan 1945 tarihinde Berlin Savaşı başlamış, 30 Nisan'da Kızıl Ordu birliklere merkeze doğru ilerlerken Adolf Hitler Eva Braun ile evlendikten hemen sonra intihar etmiştir. Şehrin Savunma Komutanı Helmuth Weidling 2 Mayıs 1945'te şehri Sovyetlere teslim etmiştir. 5 gün sonra Alman Genelkurmay Başkanı teslim belgelerini imzalamıştır. Savaşın bitiş tarihi Moskova saati dolayısıyla Sovyetler Birliği tarafından 9 Mayıs 1945 olarak kabul edilmiştir (Yılmaz, 2019, s. 77).

Almanya'nın teslim olmasından sonra, Amerika, İngiltere ve Sovyet Rusya'nın liderleri 17 Temmuz-2 Ağustos tarihleri arasında Potsdam Konferansı'nı gerçekleştirmişlerdir. Konferansın başlıca konusu barışın nasıl sağlanacağı ve korunacağı, Almanya'nın topraklarına nasıl bir şekil verileceğidir. Almanya Müttefik Devletler tarafından dört bölgeye ayrılarak işgal edilmesi sebebiyle farklı görüşler doğmuştur. Müttefikler Amerika, İngiltere ve Fransa, Sovyet Rusya ve diğerleri olarak iki gruba ayrılmış, üç büyük müttefikin anlaşığı konular 2 Ağustos günü bir deklarasyonla açıklanmıştır. Buna göre;

- I.Almanya'nın kontrolü Amerika, İngiltere, Sovyet Rusya ve Fransa'nın işgal bölgesi komutanları tarafından yapılması,
- II.Almanya'nın silahsızlandırılması ve askerî birliklerden arındırılması,
- III.Alman Silahlı Kuvvetleri, Nazi birlik ve örgütlerinin ortadan kaldırılması,
- IV.Alman savaş endüstrisinin yeniden düzenlenmesi ve ekonominin Müttefik devletler tarafından kontrol edilmesi,
- V.Savaş suçlularının tutuklanması,
- VI.Almanya'nın savaş tazminatı ödemesi,
- VII.Almanya'da demokratik bir düzenin kurulması,
- VIII.Barışla ilgili alınan kararların uygulanması için Amerika, İngiltere, Sovyet Rusya, Çin ve Fransa'nın temsilcilerinden oluşan Dışişleri Bakanları Konseyi'nin oluşturulması,
- IX.Kurulan konseyin Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Finlandiya'nın barış antlaşmalarını hazırlamasına karar verilmiştir (Yakut& Yakut, 2013, s. 52-53).

Sonuç

Vladimir Lenin'in 'Ekmek, Barış, Özgürlük' sloganı ile gelişmiş bir halk hareketi olan 1917 Ekim Devrimi ilk önce Petersburg'da başlamış ve buradan yayılmıştır. Rus halkının yönetime sesini duyuramaması, Japonya ile yapılan savaşta alınan yenilgi, Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Cephelerinde uğranan bozgun, toplumun çatışma hâlini ortaya çıkarmış 1905 yılındaki ayaklanmaların 1917 yılına gelindiğinde bir devrime dönüşmesine sebep olmuştur. Sonuçta, 1917 yılının 14 Mart günü geçici bir hükümet kurulmasına karar verilerek Çar'ın istifası istenmiştir. Kurulan geçici hükümet döneminde olayların durulmamasının ardından aynı yıl 14 Eylül'de Cumhuriyet ilan edilmiş, fakat düzen sağlanamamıştır. Bu karışık durumdan yararlanan Bolşevikler bir Askerî İhtilâl Komitesi kurarak, geçici hükümeti devirmiş ve 7 Kasım 1917'de Lenin'in önderliğinde iktidar ele geçirilmiştir. Bundan sonra, iktidar devamlılığı sağlayabilmek adına birkaç adım atmış, önce Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir. Bu sebeple, 18 Aralık 1917'de Türkiye ile Rusya arasında Erzincan Mütarekesi imzalanarak, Türk-Rus savaşına son verilmiştir. Ardından İttifak Devletleri ile Brest-Litovsk Antlaşması yapılmış, İtilaf Devletleri önemli bir müttefikini kaybetmiştir. Sovyet Rusya'nın dışişlerinde sakin bir hâl aramasına karşılık, içişlerinde durum karışık olmaya devam etmiş, 1918-1922 yıllarında Bolşeviklerle Beyaz Ordu arasında bir iç savaş yaşanmıştır. İç savaşın Bolşeviklerin zaferiyle sonuçlanmasının ardından, 30 Aralık 1922'de Beyaz Rusya, Ukrayna, Orta Asya ve Kafkas Cumhuriyetleri ile birleşilerek SSCB kurulmuştur.

Savaş başlamadan kısa bir süre önce Almanya ile Sovyet Rusya arasında 1939 yılında bir saldırmazlık antlaşması imzalanmış, iki ülkenin Doğu Avrupa'yı paylaşma isteği

resmiyete dökülmüştür. Almanya'nın Polonya'yı işgale başlamasından hemen sonra, Sovyet Rusya'da payını almak için 17 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren Sovyet Rusya, yürüttüğü işgali tavır ile eleştirmiş olduğu Batılı Devletler gibi saldırgan olduğunu kanıtlamıştır. 22 Haziran 1941'de beklenmeyen bir gelişme olmuş, Almanya Sovyet Rusya'ya karşı taarruza geçerek topraklarını işgal etmeye başlamıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerin son yıllarda gerilmeye başlaması, Hitler'in saldırı emri sonrasında tamamen kopması ile son bulmuştur. İngiltere ve Fransa ile görüşmelerini Almanya ile ittifakını garanti altına aldıktan hemen sonra sona erdiren Sovyet Rusya, bu saldırıdan sonra kendisini savaşın içinde bularak Müttefik Devletlerle ittifak yapmak zorunda kalmış ve bundan sonra Almanya'ya karşı Müttefik grubunda savaşmaya başlamıştır. Başlangıçta herhangi bir Alman saldırısını öngöremeyen Sovyet Rusya, kendisini 1941 Haziranında hazırlıksız bir hâlde büyük bir muharebeler dizisinin içerisinde bulmuştur. Kuruluşundan beri saldırmazlık, tarafsızlık ve silahsızlanma politikaları yürüten Sovyet Rusya, Almanya ile Saldırmazlık Paktı'nı imzaladıktan sonra topraklarını genişletme çabasına girmişken var olan savunma hattını da terk etmiş ve sınır güvenliğini henüz sağlayamamıştır. Bunun yanında Zırhlı birliklerinde yalnızca hafif sınıf sayılan BT Serisi tanklar bulunmaktadır. Ancak tanklar ve mekanize unsurlar ile durdurulabilecek olan Alman saldırıları karşısında bu oldukça kötü bir durumdur. Birlikler sevk ve idareden yoksundur. Yapımına 1940'ta başlanan yeni hat henüz bitmemiştir. Böyle bir ortamda başlayan Barbarossa Harekâtının ilk muharebelerinde yenilgi kaçınılmazdır. 1941 Haziranında başlayan harekâta 1942 yılına dek gerçekleşen muharebelerde Sovyet Rusya'nın karşı savunmaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 23-30 Haziran 1941 tarihleri arasında gerçekleşen Brodi Muharebesi'nde tankların çoğu kaybedilmiş, aynı tarihlerde yapılan Bialistok-Minsk Muharebesi de benzer kayıplara sahne olurken Batı Cephesi komutanı General Dimitri Povlov ve beraberinde bir general daha görevden alınarak idam edilmiştir. Aynı zamanda Brodi Muharebesi Kursk Muharebesi'ne kadar geçen sürede İkinci Dünya Savaşı'nın en büyük çaplı tank muharebesidir. 15 Temmuz-8 Ağustos 1941 tarihleri arasında gerçekleşen Uman Muharebesi'nde Semyon Budyonni komutasındaki birlikler bir karşı taarruz başlatsa da başarısız olmuşlardır. 1941 yılının kış aylarında iklim şartları ve Sovyet karşı taarruzları dolayısıyla ilerlemesi durmaya başlayan Almanların Barbarossa Harekâtı planı başarısızlıkla sonuçlanmış, 1942 yılının başlarından itibaren savaşın seyri yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Bu süreçte Kiev, Moskova, Kursk gibi çok önemli muharebeler gerçekleşmiş, Almanlar Kiev zaferinden sonra çok büyük bir başarı elde edememişlerdir. Birliklerini sürekli takviye eden, Alman taarruzlarına karşı başarılı savunma harekâtları ve karşı taarruzları gerçekleştiren Sovyet Rusya 1944 yılında savaş öncesi Polonya sınırlarına ulaşmış, sonuçta Berlin'i de ele geçirerek İkinci Dünya Savaşı'ndan zaferle ayrılmıştır.

KAYNAKÇA

- AĞIR, O. (2019). Dünya Siyasetini Etkileyen Devrimlerin Uluslar arası Sonuçları: 1917 Bolşevik Devrimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,(16), 325-342.
- ARMAOĞLU, F. (2019). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Ayraç Sanal Yayın.
- AYDIN, M., AYDIN, M. K. (2011). *Türk İnkılâbı Tarihi*. Cantekin Matbaacılık. Ankara.
- AYDIN, M. K.(2017). *Dış Politika Ekseninde Türkiye'de Siyasi ve İdeolojik Tartışmalar (1920-1950)*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- AYDIN, M. K. (2019). II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkistan Lejyonu: Kuruluşu, Faaliyetleri ve Türkiye'nin Yaklaşımları. *Tarih Okulu Dergisi*. (12/44). s.s. 621-633.
- BEKCAN, U. (2013). Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*. (68/4). 73-102.
- BEKCAN, U. (2016). Sovyetler Birliği'nin Savaş Öncesi Döneme Bakışı (1933-1939): Nazilerin Avrupa'yı İşgalinin Sorumlusu Kim??. *Uluslararası İlişkiler*. (13, 50) 101-118.
- ÇINAR, B. (2014). İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın İki Cepheli Savaş Sorunu. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*.(10/20), 149-197.
- DAVİES, N. (2011). *Avrupa Tarihi* (çev. Burcu Çıgman, Elif Topçugil, Kudret Emiroğlu, Suat Kaya). İmge Kitabevi. İstanbul.
- GÜRKAN, Ü. (1964) S.S.C.B. Siyasi Rejiminin Ana Hatları. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. (21/1), 155-198.
- HART, L. (2015). *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.
- Nilüfer, K. (2007). İki Genel Savaş Arası Dönemde Silahsızlanma Konferansları ve Türkiye (1923-1939). Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- KIRKPINAR, N. (2017). II. Dünya Savaşı'nda Stalin ve Sovyet Diplomasisi

Karşısında Türk Basınının Tutumu (1939-1945). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*.(17/34), 239-277.

MCNEİLL, H., William (2002). *Dünya Tarihi*. (çev. Alaeddin Şenel). İmge Kitabevi.

Ankara.

MERCAN, S. (1991). Erzincan Mütarekesi'nden Brest-Litovsk'a (8Aralık 1917-3 Mart 1918). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

ÖNCÜ, S. EKİNCİ, O. (2014) İkinci Dünya Savaşı Öncesi Beklenmeyen Gelişme: 23

Ağustos 1939 Tarihli Alman Rus Paktı. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (182/182). 241-264.

ÖZDEMİR, N. (2013). Ünite 6. *Yakınçağ Avrupa Tarih*. (Ed. Ayşe Kayapınar), T.C.

Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını. Eskişehir.

SEYDİ, S. (2016). İkinci Dünya Savaşı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*

(DİA). (2/1) 631-634.

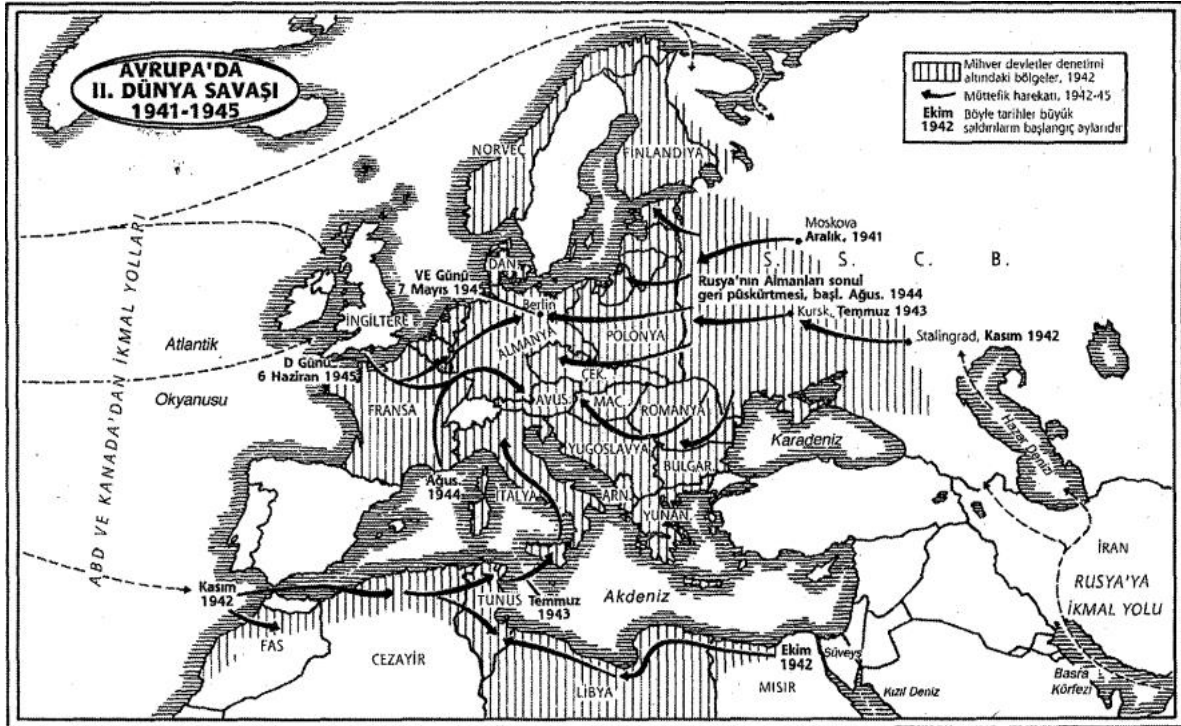
YAKUT, K., YAKUT, E. (2013). Ünite 1. *Siyasi Tarih 2*. Ed. İlber Ortaylı, T.C.

Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını. Eskişehir.

YILMAZ, O. (2017). *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı Tarihi*.

(https://www.academia.edu/21568662/Ana_Hatlar%C4%B1yla_%C4%B0kinci_D%C3%BCnya_Sava%C5%9F%C4%B1_Ed_O%C4%9Fuzhan_Y%C4%B1lmaz, erişim 17.04.2020)

EKLER

EK 1²EK 2³

² Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, çev. Burcu Çıgman, Elif Topçugil, Kudret Emiroğlu, Suat Kaya, İmge Kitabevi, İstanbul, 2011, s.1063. (https://www.academia.edu/41310236/Norman_Davies_Avrupa_Tarihi, erişim 24.06.2021)

³McNeill, a.g.e., s.783.